

Марта Москалюк
аспірантка ЛНАМ

МОРСЬКИЙ ПЕЙЗАЖ У ТВОРЧОСТІ РОМАНА СЕЛЬСЬКОГО

Анотація. Розглядається питання композиційної структури та проблеми кольору морських пейзажів Р. Сельського. На багатому ілюстративному матеріалі проаналізовані художньо-стилістичні особливості творів, зроблено спробу виявити індивідуальну манеру і стиль митця, у якому колір стає домінуючим елементом творчого методу.

Ключові слова: композиційна структура, проблема кольору, морський пейзаж.

Берег. К., о. 50x70, 1970-ті рр., Крим

Пляжні конструкції. К., о. 21.5x38.5, 1968 р., Гурзуф

Р. Сельський

Яскрава творча особистість Р. Сельського вирізняється сьогодні як одна із знакових постатей українського малярства ХХ ст. Його величезний творчий доробок становить унікальну сторінку в історії українського мистецтва, спадщина художника — пейзажі, натюрморти, портрети, ми простежимо стилістичну манеру митця на прикладі морських пейзажів.

Необхідно зауважити, що сьогодні в Україні практично відсутні ґрунтовні дослідження, що розкривають проблематику пейзажного живопису Р. Сельського. Зокрема, у цьому контексті важливо виявити колористичні та композиційні особливості в пейзажах художника, що й визначає мету пропонованої статті. Дослідження окремих аспектів цієї проблеми опубліковані в статтях Є. Шимчук та Л. Волошин [1], В. Овсійчука [2], у збірці матеріалів [3] та ін. Отже, актуальним є комплексне дослідження цієї проблеми з позицій сучасного мистецтвознавства, оскільки рівень мистецтвознавчого аналізу творчості художника сьогодні все ще неспівмірний масштабів митця такого рівня, як Р. Сельський.

У мистецьких колах Львова впродовж тривалого часу побувала думка, що ідейний аспект у творах художника не відіграє істотної ролі. Вважали, що його малярство, як і музика, промовляє лише мелодією барв і форм. У радянські часи ак-

тивно тиражували також твердження про так званій космополітизм живописця, творчість якого, немов, національно не визначена, не відображає національних рис та ідеалів. Однак, уважно проаналізувавши творчий доробок художника, легко простежити в його мистецтві яскраво виражений духовно-світоглядний контекст, який прочитується не тільки на рівні його тематичних зацікавлень, а й глибше — у сфері формальної мови живописця, а також в особливостях його забарвленої українськими національними рисами своєрідної поетики [1, 21]. Важко не погодитися з цим твердженням, адже цей світоглядний аспект творчості художника особливо виражається в краєвидах митця, у полотнах 1960-1980-х рр.

Пейзажем Р. Сельського захоплювався ще від часів навчання у Краківській академії красних мистецтв, адже навчався в Ю. Панкевича, одного з найвидатніших художників на зламі ХІХ — ХХ ст., який вів клас краєвиду [2, 11]. Пейзаж завжди вабив художника — природа Карпат, сонячні береги Криму, гори й море стають для митця втіленням гармонії життя.

Важливою категорією художньої творчості живописця є композиція як мистецтво розташування різних елементів, які використовує художник для вираження емоцій. У його картинах чітко прочитується кожен фрагмент, який відіграє головну чи другорядну роль. Композиція формує настрої картини, акцентує увагу на контрасті та виділяє значуще. Простоту композиції забезпечують кількісні співвідношення елементів за формою та розміром, їхня контурність, напрямок руху, ритмічна організація компонентів та їхня взаємна рівновага, обмеженість і лаконізм виражальних засобів на полотні.

Улюбленими були літні місяці. У Крим їздив з дружиною, художниками Р. Турином і О. Лещинським. Тут вони відвідували селища Рибаче, Судак, Акерман, з насолодою малювали пляжі й відпочивальників [2, 17].

Кримські пейзажі Р. Сельського легкі й невимушені, вони наповнені гарячим сонячним промінням, на півдні на повну силу звучать яскраві барви безмежної синяви моря, наповнені зеленою сади та вогняно-червоні черепичні дахи, — усе випромінює радість, щастя, родючість землі. У буденному художник бачив

незвичне, що піднімало інтонації настроїв і створювало поетичні асоціації. Звідси така колористична наповненість і емоційне багатство творів Р. Сельського. “Він лише закликав уважно придивитись навколо і простежити миттєві зміни тональності протягом доби, щоб полюбуватись тим, що дає природа і що він бачив у творах імпресіоніста Клода Моне та П'єра Боннара” [2, 18].

Морські пейзажі Р. Сельського різноманітні, художник використовує різні композиційні прийоми, поєднує морські краєвиди з урбаністичними (“Пейзаж з Уютного”, “Краєвид”), додає портретні особливості (“На березі моря”, “Дівчина на гойдалці”, “Лежать біля моря”), вписує людей (“Пляжники”, “Під парасолями”) або навпаки зосереджується тільки на морському просторі (“Море і набережна”, “Акерман”).

Кримські мотиви характерні своєю плановістю, Р. Сельський малює краєвиди гір, хат, неповторні південні рослини й дерева, каміння. Художник чітко ділить композицію полотна на передній і задній плани, хатки, паркани, подвір'я зображені на тлі гір, неба, моря. Це, до прикладу, спостерігаємо у творах “Кримський мотив”, “Пейзаж з Уютного”, “Краєвид”.

До цього циклу, на нашу думку, належать композиції “Подвір'я в Уютному” та “Будиночок в Уютному”, яким притаманна дещо однопланова композиція, і хоча в даліні видніються гори, вони практично не привертають увагу, центром композиційної будови є будинок і невелике подвір'я.

Художника приваблює не життя природи загалом, не пейзаж, а структура окремих елементів природи. Зокрема, він розташовує купальниць серед морського краєвиду (“Пляжують”, “Біля Уютного”), тому що цей пейзаж його захоплює як самостійна пластична проблема. І дійсно, йому вдається зробити низку цікавих спостережень. Р. Сельський зображає краєвид як плоский силует, а не як просторове тіло, навіть малюючи в ракурсах, художник слідує за світлотінями і за допомогою них моделює форми, розставляє вітрила, парасольки як елементи площинного простору. Слід також відзначити, що небо як бездонна глибина, що не піддається перспективним вимірам, зовсім випадає з поля зору художника, і тому горизонт його пейзажів звичайно піднятий (“Сон на пляжі”, “Море і пляж”, “На пляжі в Сопоті”).

Але, ясна річ, головна увага Р. Сельського зосереджена на передньому плані, не сюжет цікавить майстра, а складне площинне завдання, приховане в скупченні людей, вітрильників, парасоль.

Сюжети порту й риболовлі дещо абстрактні. На полотнах “Сіті” та “Рибальські причандалля” на передньому плані, на дерев’яних конструкціях зображено рибальські сіті та вудочки, ці речі лежать хаотично і художник їх малює абстрактними кольоровими (жовтими, синіми, білими) плямами на тлі синьо-блакитного неба. Також звертає увагу Р. Сельський на пляжні конструкції (роботи “Прибережні конструкції”, “Пляжні конструкції і дівчата”), усім їм притаманна декоративність, художник сюжетними елементами творить орнаментальні композиції, рибальські сіті та конструкції перетворюються на полотнах митця на геометричні візерунки.

Композиційна структура кримських пейзажів вирізняється плановістю, художник чітко ділить картину на частини, що-правда колір може цю композиційну будову або підкреслити, або знівельювати, колорит творить на полотні і форму, і світло. Р. Сельський узагальнено трактує людські фігури та об’єкти природи, а засоби формального виразу — колір, лінія, ритм, композиція навантажуються естетичним звучанням. Чи не найважливішим у пейзажах художника є те, що глядач немовби завжди присутній там, разом з Р. Сельським, спостерігає це дійство саме в той момент, стає частиною мистецького твору.

Проблема кольору — це одна з найважливіших проблем у живописі. Це проблема співвідношень кольорів і кольорових плям, загалом усе те, що ми називаємо колоритом. Це нюанси, контрасти, температурні відношення теплого і холодного, це все, що стосується елементарних професійних проблем. У малярстві можна поставити завдання співвідношення двох, трьох, десятих кольорів, можна вирішити живописне полотно в одній кольоровій гамі, можна вирішити в контрастних співвідношеннях, але все це стосується кольору, а це і є живопис. Власне, Р. Сельський — живописець, якого можемо назвати колористом. Його творчий доробок демонструє, що художник мислить кольорами, їхніми співвідношеннями та відтінками, що підпорядковує собі всі інші живописні елементи, як образ

чи форма. У його роботах зустрічаємо особливий колорит, композиції кольорів, що гармоніюють між собою, виражаючи художній зміст колористичного вирішення того чи іншого твору. В кожному окремому випадку це вирішення унікальне та неповторне. Цей момент доволі часто визначає особливості “тепло-холодних” співвідношень тонів у певній композиції. Р. Сельський виробив індивідуальний підхід до вирішення колористичних завдань, що й привело художника до використання оригінальної палітри, яка допомагає перетворити зображувану поверхню в оптичне середовище простору.

Кримські мотиви “Пейзаж з Уютного”, “Краєвид”, “Кримський мотив” наповнені яскравим рожево-фіалковим колоритом з легким додаванням зеленої барви трави і дерев. Інколи, дуже фрагментарно, на пейзажах видніється морська блакить. Колористичний лад не надуманий, а є емоційним виразом тільки конкретного мотиву, властивий лише йому.

У роботах “Спека. Кримський пейзаж” та “Кримський пейзаж. Уютне” художник здебільшого використовує палітру кадмію світлого, завдяки якому глядач відчуває спеку і палюче сонце півдня. “Кримський мотив з пляжними щитами” — порівняно пізня робота в цьому циклі, власне вона і відрізняється від решти синьо-пастельним колоритом і композиційною структурою. Пляжні щити займають майже весь простір картини, а гілки дерев творять орнамент навколо зображення, відволікаючи увагу від фонового зображення блакитного неба та синіх гір.

“Подвір’я в Уютному” та “Будиночок в Уютному” намальовані в спокійній тепло-гарячій кольоровій гамі, практично позбавлені контрасту, проте насичені спекотним повітрям, виражаючи основну концепцію.

Вагоме місце серед кримських пейзажів посідають краєвиди фортець і скель. “Генуезька фортеця. Уютне”, “Містечко поміж скель. Уютне”, “Стіни фортеці Акерман”, “Вежі фортеці і гора Сокіл. Уютне”, “Старі мури на фоні гір. Крим”, “Містечко під старовинними мурами”. Колорит цих робіт вабить червоними (“Генуезька фортеця. Уютне”) або жовтими (“Стіни фортеці Акерман”) мурами фортець на фоні глибокого ультрамаринового неба. Часом біля підніжжя гір і скал на тлі блакиті неба

й моря Р. Сельський малює білі хатинки містечка (“Містечко під старовинними мурами”), і цим композиційним прийомом заманює глядача в світ безмежного простору полотна.

Тема пляжу й відпочивальників притягувала Р. Сельського невичерпним оптимізмом. Сонце і вільний простір — як одвічні прагнення людини до органічного злиття з природою, як могутня сила здорової наснаги. Це картини “Сон на пляжі”, “Білий тент. Уютне”, “Морський пейзаж”, “На пляжі”, “Пляж. Парасольки”, “Золотий вечір на березі моря”, “Гаряче літо”. У темі пляжу і відпочивальників звучить поезія радості життя, святковості, щастя і відпочинку. У картинах цього циклу Р. Сельський використовував найрізноманітнішу кольорову палітру. Малює розпашіло-засмаглі тіла купальниць, що лежать чи стоять на золотому піску на тлі блакиті неба й морського простору, де-не-де видніються білі вітрила чи тенти (“Сон на пляжі”, “На пляжі”, “Пляж. Уютне. Крим”). Часом художник використовує одну кольорову тональність, наприклад, кобальт синій, тільки з невеликими смугами-контрастами кадмію червоного на передньому плані (“Пляжниця з м’ячиком”), або ж навпаки — синя блакить контрастує чорним контуром по всьому простору полотна, і цей контур творить тіні, що й перетворюються на основний задум композиції “Пляж з чорними тіннями”. Також притаманна Р. Сельському і абсолютно пастельна тональність, у цих роботах унікав різних контрастів, спирався на тонку, сріблясто-перламутрову палітру, прозору й звучну, ніби зіткану з повітря, моря і неба, виражаючи основну концепцію циклу — “Пляж. Уютне. Крим”, “На пляжі”, “Відпочинок на березі”.

Твори пізніших років вже не такі розмиті-гарячі за своїм характером, вони відрізняються чіткішим зображенням. Небо і море Р. Сельський чітко розділяє в кольоровому вирішенні, для неба використовує сіро-фіалкові барви, а море малює ультрамарином, на передньому плані зображує відпочивальників, які не просто лежать на пляжі, вони виконують дію: мати одягає панамку синочку (“На березі. Крим”), дівчата, що пліткують (“На пляжі в Сопоті”), чи закохана пара (“На березі моря”). З’являється на цих роботах червона контрастна пляма, що додає драматизму і багатства кольорового вирішення.

“Пляжниця” — насичена кольором композиція. Художник малює пляж з чотирма постатями, двоє сидять, а ще двоє обернені обличчям до глядача, привертають нашу увагу жовтим і зеленим купальними костюмами на тлі синього моря, фіолетових скель і охристого неба, у даліні біліє вітрильник, а на передньому плані червоними плямами видніються скелі, краєчок парасольки та килимка.

“Нетипового” Романа Сельського зустрічаємо у роботах “Дівчина на гойдалці”, “Лежать біля моря”, де художник використовує смарагдову палітру, а на передньому плані оранжевою плямою зображує дівчат, вони чітко прорисовані, заглядають глядачеві просто у вічі. “Пляж. Парасольки” вирізняється своєю плановістю — на передньому плані лежить багато рожевих, оранжевих, зелених парасольок, за ними, ніби ховаються, зображені оголені дівчата, а на тлі, як звично, ультрамаринове море з білими вітрилами.

Часто в композиціях з купальницями кольорові плями обведені контуром чорного або іншого кольору, що підсилює звучання кольорів і гостро акцентує композиційний ритм (“Пляжниця в похмурий день”, “Пляжниця під навісом. Гурзуф”, “На пляжі”).

“Порт” контрастує чорними плямами кораблів з правого і лівого боку полотна, а центр картини займають мотузки, якими пришвартовані кораблі, на тлі світло-пастельною гамою Р. Сельський малює порт. “Рибальський берег” і “Рибальська гавань” дещо подібні за змістовим навантаженням. На березі моря зображені човни, сіті, рибальські причандалля, художник щедро прикрашає їх геометричним орнаментом ліній, ромбів і зигзагів, у даліні видніються рибалки, а за ними безмежність моря та небесного простору. Дещо відрізняються роботи колористично. “Рибальський берег” виконаний в гамі аквамарину, і тільки білі мотузки на передньому плані виконують невеликий тональний контраст, натомість “Рибальська гавань” наповнена колоритом кадмію світлого та фіолетового неба, можемо припустити, що художник зобразив вечірню пору доби.

Невелику кількість кримських краєвидів у доробку Р. Сельського охоплює тема пляжних конструкцій, щоправда, ці пейзажі вирізняються своєю оригінальністю, подекуди аб-

стракністю та орнаментальністю. Вони виконані в різних кольорових гамах. “Прибережним конструкціям” художник надав аквамаринового звучання, з головним акцентом на геометризції біло-рожевих конструкцій “Гурзуф. Пляжні конструкції” вирішені в насиченій гамі синіх, червоних, помаранчевих, жовтих кольорів на фіолетовому тлі. “Ялта. Нові конструкції” насичена аквамариновим кольором гір у даліні та контрастом охристих конструкцій на передньому плані, помаранчева пляма умовно зображеної жіночої постаті з жовтою парасолькою акцентує на собі невелику увагу глядача. “Пляжні конструкції і дівчата” виконані на контрасті переднього плану золотого піску й жіночих фігур і дальнього плану кобальтового моря та неба. Конструкції великі та масивні, порівняно з посталями дівчат, вплетені в загальну композицію полотна.

Більшість творів Р. Сельського того часу виконана в характерній, класичній уже для художника кольорово-декоративній манері, при якій усі форми в композиції, її ритми та умовний простір трактовані площинно покладеними барвними плямами. У такій інтерпретації образи утворюють кольорові площини різної тепло-холодної та тональної напруги — то яскраві й дзвінкі, то притишені та мрійливі.

Художник милується красою цього краю, передає у своїх творах його поезію та своєрідний етнографічний колорит. У кожній картині Р. Сельського відчутна присутність людини — “Інакше не розумію краєвиду. У природі хочу знайти мудре і добре” [2, 20].

Як бачимо, ранні композиції Р. Сельський творить мисленням, гармонійно поєднуючи їх із задумом, сюжетом і колористикою, та сформувавши індивідуальну манеру, він вільно віддається експерименту, зазвичай орієнтованому на колорит, а композиція вибудовується в процесі творення. Пейзажні образи художника, хоч і почерпнуті з живої природи, із спостережень над природою, завжди є глибоко індивідуальні. Мотиви, що запозичує художник у природі, трансформуються, підпорядковуються декоративній організації образу, де панують бездоганні правила композиційно-ритмічної та колористичної гармонії. Саме в цих творах і простежується яскрава творча

особистість художника та його неповторний малярський стиль.

Отже, зазвичай колір у Романа Сельського беззаперечно пов'язаний із враженням від зображуваного. Він творить колорит багатством і своєрідним характером відтінків, введених у живописний простір його полотен, а також у певні фрагменти цього простору з переважаючим підбором тонів. Де-не-де він наповнює окремими відтінками широкі живописні плями, а іноді насичує полотна фактурними переливами кольорових нюансів і різними якими-то їх взаємних переходів. Таким чином, колір стає основним творцем живопису Романа Сельського. Водночас усе в цих композиціях художника пронизане присутністю незримі людської душі та забарвлене настроями самобутньої української етнокультури.

1. Роман Сельський: Альбом / Упорядн. Т. Лозинський, І. Завалій; Вст. сл. Є. Шимчук, Л. Волошин. — Львів: Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ. — Львів — Київ: Оранта, 2006. — 272 с.
2. Роман Сельський. Твори з приватних збірок: Альбом / Упорядн. Т. Лозинський, І. Завалій. — Львів-Київ: Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ. — Львів — Київ: Оранта, 2004. — 168 с.
3. Роман Сельський: Матеріали ювілейної наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Р. Сельського. — Львів: ЛНАМ, 2004. — 126 с.

Annotation

Marta Moskalyuk. Seascape in the works of Roman Selskyj. The article discusses the compositional structure and problems of color of the Roman Selskyj's seascapes. In particular, was identified the artistic and stylistic features of works and the individual artist's manner in which the color is the dominant element of creative method.

Key words: the compositional structure, problem of color, seascape.

Аннотация

Марта Москалюк. Морской пейзаж в творчестве Романа Сельского. В статье исследуются проблемы композиционной структуры и колористики в морских пейзажах Р. Сельского. На базе иллюстративного материала проанализированы художественно-стилистические особенности произведений, а также исследуются индивидуальная манера и стиль художника, где цвет становится доминирующим элементом творческого метода.

Ключевые слова: композиционная структура, проблема колористики, морской пейзаж.